

KOLANJE

(Igranje uz pratnju pesme)

U najstarije igre u nasoj zemlji smatraju se igre bez muzicke pratnje, takozvane *setane*, *setne* igre ili *kolanje*-izraz koji se najcesce cuje u narodu. Kolanje se izvodi iskljucivo uz pesme koje pripadaju starijoj muzickoj tradiciji. Najpotpuniju definiciju kolanja dali su sami izvodjaci: „Kolas, znaci 'odas i pevas“ .

TRAGOVI: tragove kolanja nalazimo u alpskoj i jadranskoj zoni; jace su izrazeni u moravskoj i vardarskoj, a u panonskoj i dinarskoj i danas predstavljaju zivu tradiciju.

Kolanje je prisutno i u zivotnom i godisnjem ciklusu obicaja:

- zivotni: svadba (i prosidba), smrt
- godisnji: 1) obred- koledari, dodole, lazarice, kraljice, Spasovdan, zetva
2) zabava- sela, prela, proigravanja

NAZIV: u zavisnosti gde se izvodi ili izvodilo, kolanje nosi razlicite nazive. U selima Radjevine, Azbukovice i Jadra nosi naziv *odalice*, *posetalice*, *odalacko igranje*, na Starom Vlahu za igru devojaka *setalice* a za igru momaka *kolalice*; *otazalice* u selima Polimlja. Veoma cesto kolanje nosi naziv po pocetnom stihu pesme: *kreni kolo da krenemo*; *senicice sitno seme*; *moj, dragane*; *igralo kolo pod gorom*; *bela Jela kolo vodi*; *vrbo vrbicice*; *Lence nevesta ubava...*

PRILIKE ZA IGRANJE

ZIVOTNI CIKLUS:

u okviru svadbenog obreda-

Prosidba: u Peci, posto se devojka isprosi, igra se *u gospodje majke* (polukrug, mesovito, „Tempo je umeren dok se peva ali dosta ziv dok se cuti.“-sestre, II knjiga str.133-137). U severozapadnoj Srbiji se igralo *posla majka s kolom dvoru* posle prosidbe.

Pripreme za svadbu: u ponedeljak se vejalo zito. U trenutku kada se cinilo zito igralo se uz pesmu *sto grad Smederevo vazda zatvoteno, nocas otvoreno* (ispred kuce, polukrug, igraju samo devojke a kolovodja ima u ruci kondir tj. maramce). Kod Muslimana se u sredu devojci „mece kna“-boje joj se stopala, ruke i kosa i pregleda se njena sprema. Ona se nalazi kod mladozenje u kuci i o njoj vode racune devojke njegovog roda. Dok joj se „mece kna“ devojke oko nje kolaju uz pesmu *mene majka jednu ima* (Kosovska Mitrovica, polukrug, samo devojke; ima dva dela, prvi deo 8 taktova, drugi 4; ruke u visini ramena), na Pesteri se igralo iz pesmu *kreni kolo kolovodjo*, na Starom Vlahu *sta stoji u siklji odaji kao i usli, butli u dvor udarise*. U cetvrtak se igralo kod Srba: *poduna, mori poduna* (6 taktova), *oj, Coko, Coko*-ova dva primera su vezana za juznu i jugoistocnu Srbiju odnosno za Pec, Djakovicu, Prizren, Kosovsku Mitrovicu. Subota je dan kada se pletu venci i kod jedne i kod druge kuce. U jugoistocnoj Srbiji je obicaj da se brije mladozenja; dok ga drugovi „briju“ tupim predmetom, njegova sestra stoji sa strane sa peskirom a tri devojke iz njegovog roda kolaju oko njega uz pesmu *zabrici se mladi mladozenja*.

Glavni dan svadbe: kola se pri ispracanju i docekivanju mladozenje, oprastanju devojke od roda, u trenutku vencavanja i pre svodjenja mladenaca.

Ispracaj svatova po mladu je pratila pesma i igra devojaka. Igrale su oko mladozenje i kroz stihove pesama su opominjale starog svata i kuma da daruju kolo. U zapadnoj Srbiji se igra *pred ovim dvorom bijelim*. U jednom delu kosovskih sela i u Ibarskom Kolasinu *igra se povedi kolo Bojano*. To je prva igra koja se igra ujutru na dan svadbe, kolovodja nosi barjak, igra se uz pesmu na odmorke; opis ove igre: jednom obidje krug sama kolovodja, zatim joj se pridruzuju starije zene a u trecem obilasku mogu se prikljuciti i muskarci. Ova igra (svekrvino oro) se izvodi u trenutku kada se ispracaju svatovi po mladu.

Sem kolanja koje se javlja u trenutku ispracanja svatova javlja se i kolanje koje je namenjeno mladi odnosno vezano je za oprastanje devojke od roda-ona uglavnom ne uestvuje u kolanju. Dok kolaju devojke njenog roda, ona stoji po strani. Najstariji primer je onaj gde devojke i neveste njenog roda njoj pevaju *idete li, letite li kiceni svatovi, oj, devojko nevernice, ljiljan oro, ljiljan goro, place majke ode joj slusanje* (Pester). U ovom primeru kolanja sem devojaka njenog roda mogao je da igra samo dever od svatova. U Radjevini se igralo *aj, polazi lepa Milija ne obziri se*; u

selima Budzaka mlada igra oko ognjista uz *aj, uzdravlje mila cero; ne predavaj se devojco*.¹

U samom trenutku vencanja kolanja je bilo vrlo malo. Poznat je jedino primer kolanja oko kuce u kojoj pop obavlja vencanje; igra se *paun podje na vencanje*, antifono, kolovodja je barjaktar.

Pred svodjenje mladenaca na Pesteri se izvodi igra *pauna* u okviru koje su se simbolicno spajali momak i devojka.

U mnogim krajevima Srbije (narocito centralna-Sumadija) se kola poslednjih dana svadbe. Igraju ascije igru *pauna*. Ova igra je vezana za Dinarce (Hercegovina) a ova igra se mogla izvoditi i glavnog dana svadbe. Kola se na poslednji dan svadbe u Uzicu, Pesteri, Starom Vlahu. Kod Muslimana se igrala igra *pauna* u petak. U Bujanovcu, jutro posle prve bracne noci babe proveravaju mladino postenje i pevaju (ako je postena) u sobi: „*Zapliva moma i prepliva, zapliva jelen i prepliva*“ a ako nije postena: „*Zapliva jelen i prepliva, zapliva moma i ne moz' da prepliva, udavi'ju se u more*“.

u okviru posmrtnog rituala-

Poznate su igre *sitan tanac* i *pletikolo*. Sitan tanac se igrao za jednog pokojnika, a igre *pletikolo* i *zapleti kolo djevojko* bile su u vezi sa igranjem za pretke (sve umrle jednog roda). Kasnije su ove igre, misli se prvenstveno na igru *zapleti kolo djevojko* nasle svoje mesto na prelima, poselima, igrankama za zavetine (preslave, zavetine...)-nisu vise bile deo posmrtnog rituala. Jelena Dopudja pominje zalostivo kolo u selu Gornji Odzaci koje se izvodilo uz pesmu *kad ja umrem zakopaj me majko*.

Opis igre *sitan tanac*: izvodila se oko umrlog ili predmeta koji je pripadao pokojniku. Oblik: prvi deo igre je polukrug (Pestersko-sjenicka visoravan) ili cvrsto zatvoreno „cip kolo“ (Stari Vlah), a drugi deo igre je okretanja, izvrtanje kola. Za melodiju koja prati sitan tanac se ne kaze da „peva“ vec da se „broji“. *Sitan tanac* je poznat i u Lici: zovu ga *krivo kolo*, a u narodnim pesmama i *kolo naopako* U krajevima pod jakim uticajim katolicke crkve pominje se samo zabrana zalosne igre i pesme. Igre koje su se izvodile za zavetine: *pleti kolo*, *pleti tanac*, *zaplet kolo Jovo*, u Bosni *ljeljenovo kolo*-sve igre imaju zaplitanje i kapiju kola.

---

¹ U krajevima gde se izoblicilo kolanje ili ga nije ni bilo devojka se odvajala od roda uz kolo sa instrumentalnom pratnjom (devojacko kolo)-*povijorac*, *trojanac*, u severnoj Srbiji *juriska*, u Takovu *setanka*, *vodjica*, u Lazarevcu *ispracajno kolo*-kola idu samo napred. U Vojvodini nije bio obicaj da se igra i umesto *svatovca* su svirali *zalovac* a svira se i peva *odbi' se biser grana od jorgovana*.

Tuzba se obavljala oko pokojnikovog groba; u povorci su učestvovali barjaktar, zene iz roda koje tuze i srodnici; obilaze oko groba lagano koracaju, a zatim odlaze na sabor. U to vreme sabori su se održavali za zavetine pokraj groblja. U selima jugozapadne Srbije koja nisu imala crkve tuzba je obavljana „kraj kola kod sofre“ (kraj hrane koja je postavljena na zemlji). Tuzba se obavljala oko pokojnikove kape, carapa, oruzja. Za poginulog pokojnika se tuzilo oko njegovog konja. Osim tuzbe oko pokojnikovog groba ili kola, tuzilo se i kod crkve. Na Badnje vece se kola za mrtve.

GODISNJI CIKLUS OBICAJA:

1) OBRED

u okviru **koledarskih** povorki-

Koledarske povorke su isle na Sv. Ignjata (2.1.) a završavale su se na Badnje vece. Posto oale rasciste prostor svi ostali članovi povorke ulaze u kucu. Dedicu blagosilja, dzara vatru pa se potom peva *Stojadine, domacine*. Zatim se obilazi hrana postavljena na tanuru (trpeza) uz pesmu *Domacine koledo*. Obilak je polukrug. Trotaktni igracki obrazac, koji moze biti samo koracanje uz pratnju pesme, se izvodi kod koledara u Leskovcu. Na Badnje vece u Ponikvama na Peljescu uobicajeno je igranje devojaka i zena u dve naspramne linije uz pesmu *kolovodjo diko nasa, kolendo kolendo*. Na Mali Bozic (14.1.) u zapadnoj Bosni i Bosanskoj krajini bila je poznata igra *kruva* koja se izvodila u kuci: devojke se hvataju za hleb koji se nalazi u sredini i idu za levom rukom; posle toga se igra na guvnu (oko stozera).

u okviru **lazarickog** ophoda-

Osim igranja dve igracice u lazarickom ophodu, postojali su i drugi oblici: polukrug i neka vrsta solo igranja u grupi. Lazaricka igra se mogla izvoditi u polukrugu kada se izvodila oko Lazara (Vranjsko Pomoravlje, Pcinja) ili kada se izvodila kuci, detetu ili trudnoj zeni. Sve igre je pratila pesma sa adekvatnim tekstom. Ako bi zelele da uticu na rast trave, lazarice su skakale i pevale po livadi svaka za sebe. **Igra lazarica**: koraci-trupkanje, skakanje a ako se igra u polukrugu to je jedva razvijen igracki obrazac, odnosno samo koracanje ili dvotaktni igracki obrazac; oblik igre- solo, sa

puno improvizacija, dve igracice bez kontakta, zatim dve igracice sa neobicnim kontaktom (ruka jedne dodiruje glavu druge-Sredacka Zupa); polukrug, omedjavanje prostora ili nekoga, necega... [Pogledati svesku kao i rad „Iskacajte latinke-lazaricke igre u Srbiji“, Olivera Vasic, Etnokoreologija Tragovi, Art Grafik, 2004, Beograd, str. 66]

u okviru **kraljickog** ophoda-

Kolanje u kraljickim povorkama ima u Vukovom opisu kraljica iz Ostruznice. Kraljica i dvorkinja su u centru, dok barjaktar, kralj, kolovodja, zavrtkolo i ostali clanovi povorke obrazuju polukrug oko njih. Igracki obrazac kralja i barjaktara se satoji iz dva dela i razlikuje se od obrasca ostalih ucesnika. [Pogledajte igracke obrasce svih ucesnika povorke u sveci □]. Takodje, kolanja je (mozda) bilo i u trecjoj grupi kraljica koja se razlikuje od svih ostalih po tome sto je vezana za rusalje. Rusalja je padala u trans za vreme Duhova i smatralo se da je samo igra kraljica moze vratiti iz transa. Ovaj obicaj je vazan za prostor jugoistocne Srbije. [Ja nisam sigurna da je ovu igru pratila pesma jer, nadam se da se secate onog snimka koji smo gledale i da je rusalju iz transa budila igra pracena violinom. Mozda je igru pratila pesma u proslosti, a mozda sam i ja zaboravila taj podatak vezan za pesmu oko rusalje. Zapravo, htela sam da spomenem igru kraljica oko rusalje jer je to ipak neko okruzivanje odnosno moglo bi da bude kolanje (da je praceno pesmom), pa da imate i to u vidu ako vas Coka bude pitala. □ Igracki obrazac imate u svesci.]

u okviru **dodolskog** pohoda-

Kolanja ima kod Vlaha kada devojke pevaju i igraju u zatvorenom krugu *muare muma pluo*i. Igraju oko macke kojoj su prethodno zasile gubicu...

u okviru **Spasovdana**-

Sredinom XIX veka Vuk Vrcevic je zabelezio: ujutru na Spasovdan izlaze devojke i momci na brdo Spas na kom je vilino gumno; svecano su obuceni sa vencima na glavama; kad dodju do guvna postroje se u dva naspramne linije (u jednoj liniji su devojke u drugoj momci, nisu izmesani) i pevaju *dobro jutro dobre vile i nama ga dajte*-pevaju antifono pa kad ponove tri puta spoje kolo, sledi rucak i opet pevaju i igraju.

u okviru zetve-

Zavrsetak zetve se obeležavao svirkom, pesmom, „prinosenjem venca“ i kolanjem. Na njivi se, posle obavljene zetve igrala igra *tanke slamke*; pri donosenju venca od klasja kuci izvodila se igra *pauna* uz pesmu *paun pase trava raste*. Kada se venac klasja pronosio kroz kucu pevalo se *dobro vece domacine; sjaj mesece; oj, ratare granatare* i uz ove pesme se kolalo (Radjevina, Jadar, Azbukovica).

2) ZABAVA

u okviru prela i posela-

Kolalo se uz razlicite pesme: *kreni kolo da krenemo; kreni kolo kolovodjo; sto smo seje da smo jaranice...* Kod muslimanskog stanovnistva na Pestersko-sjenickoj visoravni se narocito dugo zadrzalo kolanje na prelu i poselu.

Izuzeci kod kolanja na prelu i poselu: u kolima u kojima su ucestvovali i momci i devojke a kada je kolovodja bila devojka kolalo se uz pesmu *kreni kolo kolovodjo*; u slucajevima kada se kolo vodio momak pevalo se *kreni kolo da krenemo*.

u okviru proigravanja-

Kolalo se u trecjoj suboti posta u Peckoj patrijarsiji na tzv. Devojacku subotu. Sve devojke iz okoline dolaze u dvoriste Patrijarsije i igraju, kolaju. Izvan kola stoje momci sa majkama i biraju devojke. Pretpostavlja se da su kolale uz iste one pesme koje su izvodili na prelu i poselu.